

Діаспорна політика держав Балтії на сучасному етапі

УДК 327.58 (474:100) «20»
DOI <https://doi.org/10.24195/2414-9616.2022-4.15>

Зінько Ігор Зіновійович
кандидат економічних наук,
доцент кафедри європейських
та регіональних студій
Львівського національного університету
імені Івана Франка
вул. Січових Стрільців, 19, Львів,
Україна

Проведення виваженої діаспорної політики вважається одним з головних завдань функціонування держави, адже вона становить підґрунтя довіри колишніх співвітчизників і своїх громадян, які тривалий час проживають за кордоном, до батьківщини, дозволяє вдосконалювати різноманітні контакти політичного, культурного, освітнього та економічного характеру, зміцнювати родинні контакти. Ця політика є надійним джерелом фінансових поступлень з-за кордону, становить основу для лобювання національних інтересів у країнах проживання діаспори. Метою дослідження є аналіз сучасного стану, проблем та перспектив діаспорної політики країн Балтії – Литви, Латвії та Естонії. За сучасних умов уряди цих країн зуміли налагодити стабільні і успішні форми співпраці з організаціями національних діаспор, створили державні інституції та інші канали постійного контакту задля всебічної підтримки цих організацій та задля використання потенціалу діаспори у власному суспільному зростанні. У статті визначається суть та основні форми і напрями діаспорної політики держави, досліджуються головні причини, історичні етапи формування та географія поширення діаспор країн Балтії, особливості діяльності їхніх громадських та культурно-просвітницьких організацій за кордоном. Особлива увага звертається на інституційне та організаційне забезпечення державної підтримки діаспор у формі урядових програм допомоги, діяльності відповідних підрозділів міністерств та відомств, громадських рухів та об'єднань. Аналізуються також основні напрями політичної, освітньої, культурної, молодіжної, економічної та соціальної діяльності у відносинах з національними діаспорами. Стратегія підтримки діаспор країн Балтії зводиться до вдосконалення форм та каналів співпраці в умовах глобалізованого демократичного світу з використанням сучасних мереж спілкування, проте не ціною обмеження національних інтересів держави перебування. Порівнюються подібні та відмінні, успішні та проблемні сторони реалізації діаспорної політики держав Балтії. З'ясовуються можливості використання досвіду цих країн для посилення ефективності підтримки української діаспори. Використовуються принципи системного підходу, історико-генетичний, статистичні, порівняльні та інші методи дослідження.

Ключові слова: діаспори Литви, Латвії та Естонії, діаспорна політика, публічна дипломатія.

Вступ. Гармонійний і поступальний розвиток будь-якої держави значною мірою визначається ефективною та послідовною підтримкою національної діаспори. Діаспора стала засобом лобізму державних інтересів історичної батьківщини у країнах її проживання і в міжнародному середовищі загалом. Діаспорна політика увійшла до розряду першочергових завдань суспільного розвитку, однак вона має ще низку невирішених проблем і потребує належного моніторингу та ефективного управління. Це стосується як великих, так і малих держав, зокрема, таких, як три держави Балтії – Литви, Латвії та Естонії. Держави Балтії розширили та постійно вдосконалюють форми підтримки суспільно-політичних, економічних, культурних та освітніх потреб національних діаспор. Після відновлення незалежності вони зуміли використати досвід і потенціал своїх діаспор в країнах Заходу у різних сферах суспільного розвитку, а досить чисельна група провідників і активістів діаспорних організацій навіть очолили нові державні структури, включаючи посади глав держав та урядів. Після вступу в НАТО та ЄС у 2004 році з'явилися нові можливості пошуку праці громадянами цих країн у Західній та Північній Європі, а також у США та Канаді. Завдяки оперативній і виваженій полі-

тиці урядів країн Балтії вдалося мінімізувати негативні наслідки нової міграції, а також створити передумови для постійної циркуляції взаємовигідних для себе та для діаспори контактів і різнобічної допомоги. Були прийняті дієві програми відносин з діаспорою на рівні парламентських та урядових програм, створено ефективні мережі у сферах освіти, культури, молодіжних програм, соціальної підтримки, заохочення інновацій та бізнес-проектів.

Метою даного дослідження є розкриття сучасної політики Литви, Латвії та Естонії щодо посилення ефективності контактів та вирішення проблем діяльності національних діаспор, а також скерування потенціалу своїх закордонних співвітчизників у продуктивне русло суспільного зростання.

Досвід становлення і діяльності різних організаційних структур національних діаспор, а також аналіз форм і напрямів співпраці урядів Литви, Латвії та Естонії з ними у різних сферах суспільного життя, з'ясування проблемних питань і перспектив такого співробітництва, а також можливість використання досвіду цих держав для потреб удосконалення діаспорної політики України і є **завданням цього наукового дослідження.**

При дослідженні передумов та основних етапів формування національних діаспор країн Балтії були використані історико-генетичний метод наукового дослідження та причинно-наслідковий аналіз. При розгляді еволюції діаспорної політики держав Балтії та дослідженні діяльності інституцій і напрямів роботи з діаспорою застосовано методи структурного аналізу. Було застосовано базові принципи системного підходу, статистичного аналізу тощо. При зіставленні досвіду діаспорної політики Литви, Латвії та Естонії були використані методи порівняння. Всі вони й становлять **методологічну базу цього дослідження**.

Результати. Діаспора (грец. διασπορά, «розсіяння») – це частина народу (етносу), що проживає поза країною свого історичного походження, яка утворює згуртовані та стійкі етнічні групи в країні проживання і має соціальні інститути для підтримки та розвитку своєї ідентичності та діяльності. Серед науковців віддавна точиться дискусія, чи є підстави називати діаспорою етнічні спільноти, які проживають у прикордонні, але поза межами титульної країни, наприклад, угорців Закарпатської області України щодо Угорщини. Так само термін «діаспора» має багато подібних і водночас відмінних ознак з терміном «національна меншина». Не вдаючись у різні тонкощі цих понять, оскільки це не є темою нашого дослідження, відзначимо, що у широкому сенсі вони часто використовуються паралельно. Хоча засадничим є розуміння того, що до діаспори належить також значна частина людей, які протягом тривалого часу, зазвичай, більше року, проживають за кордоном на законних підставах, зберігаючи своє громадянство.

Кожна демократична держава проголошує своїм завданням політичну, культурну та соціально-економічну підтримку своїх співвітчизників і проводить відповідну діаспорну політику. **Діаспорну політику** можна визначити як напрям державної політики, в межах якої «...створюються нормативно-правові та організаційні основи взаємодії з діаспорами та реалізуються ті чи інші моделі впливу на діаспори з метою досягнення зовнішньополітичних та внутрішньополітичних цілей» [5, с. 45].

Більшість країн світу комбінують декілька напрямів діаспорної політики, включаючи репатріацію, надання подвійного громадянства, гарантування політичного представництва діаспори у національному парламенті, створення відповідних інституцій в урядових структурах, різносторонню підтримку її організацій, реалізацію культурних, освітніх, молодіжних, економічних, соціальних та інших програм, а також сподіваючись на лобювання своїх національних інтересів, налагодження каналів поступлення грошових переказів тощо.

Що ж стосується національних діаспор країн Балтії та їхньої діаспорної політики, то усі вони мають багато подібних ознак, хоча й існують

окремі особливості. Це пояснюється передовсім подібними етапами історичного минулого усіх трьох країн, особливо в часи нової і новітньої історії, коли власне творилися національні діаспори. Вони майже одночасно вибороли незалежність у 1918 р., народи усіх країн зазнали подібних випробувань у період втрати національної незалежності у 1940 р. після загарбання Радянським Союзом, у період фашистської окупації, післявоєнного комуністичного терору, що істотним чином відбулося на формуванні діаспор. Багато демократичних країн Заходу не визнали радянської окупації держав Балтії у відповідності з реалізацією положень таємного договору між СРСР та фашистською Німеччиною (Пакт Ріббентропа-Молотова), а посольства Литви, Латвії та Естонії продовжували представляти інтереси своїх країн і відстоювати потреби співвітчизників за кордоном. В досить подібний спосіб ці держави відновлювали свою незалежність у 1990-1991 рр., вступали в європейські та євроатлантичні організації, насамперед в ЄС та НАТО, а зараз займають подібне місце у міжнародному поділі праці, що також відповідним чином відбулося на їхніх діаспорах. Спробуємо виділити ще деякі найголовніші **спільні ознаки** національних діаспор Литви, Латвії та Естонії:

1. Частка національної діаспори щодо чисельності корінних титульних народів – литовців, латишів та естонців є приблизно однакова і становить не більше третини.

2. Подібна географія проживання основної частини діаспор. Це передовсім США, Канада, Великобританія, Австралія, Бразилія, Росія, країни Північної Європи та інші держави Європейського Союзу. За роки незалежності діаспори зростали переважно у країнах Європи.

3. Створення широкої мережі діаспорних інституцій, політичних, громадських, освітніх, культурних, релігійних, молодіжних, жіночих та інших організацій під патронатом національних еміграційних урядів. Прихильне ставлення урядів більшості західних держав до діяльності цих інституцій.

4. Активна участь національних діаспор у процесах боротьби за відновлення незалежності з кінця 80-их і на початку 90-их років ХХ ст. Повернення на історичну батьківщину окремих чільних представників політичної еміграції після відновлення незалежності у 1990-1991 рр.

5. Проведення політики репатріації своїх співвітчизників, насамперед з країн колишнього СРСР та кризових регіонів світу, яка має загалом невеликі масштаби.

6. Істотна відмінність національних мов – литовської, латиської і особливо естонської від мов країн проживання, як і специфіка національних культур, що зумовило певний рівень внутрішньої консолідації і захищеності від асиміляційних процесів.

7. Значне зростання чисельності діаспори після здобуття незалежності у 1990-1991 рр., особливо після вступу в ЄС та внаслідок світової фінансової кризи 2008-2009 рр. при збереженні національного громадянства.

8. Внаслідок малої чисельності і недостатніх фінансових можливостей діаспори не є надто впливовими у лобіюванні національних інтересів своїх країн, за винятком держав Північної Європи.

9. Усі три країни сформували після відновлення незалежності подібні інституційні структури та урядові програми підтримки національної діаспори. Це передовсім відповідні підрозділи щодо зв'язків з діаспорою у структурах міністерств закордонних справ, міністерств культури, міністерств освіти тощо.

Однак у діаспорній політиці країн Балтії є деякі, хоча малоістотні відмінності. Зокрема, хоч і на рівні парламентів були прийняті та реалізуються програми співробітництва з діаспорою у майже всіх напрямках суспільного розвитку, однак вони є неоднаково ефективними. Уряди швидко і ефективно відреагували на істотну хвилю економічної еміграції найбільш продуктивної у віковому і професійному відношенні групи своїх громадян, котра тривала упродовж кількох років після вступу в ЄС та НАТО і дещо меншою мірою триває дотепер. Ця діаспорна політика загалом зводиться до впорядкування відносин з так званою «старою» і впровадження значного числа каналів та форм співпраці з «новою» еміграцією. Головною ознакою такої діаспорної політики став лозунг «Не відплив, а циркуляція мозгів», що означає налагодження різних інституцій, форм і платформ співробітництва з організаціями діаспори та навіть з окремими людьми, створення соціальних мереж та постійне інформаційне забезпечення діаспорної політики. Діаспорна проблематика стала важливою частиною публічної дипломатії всіх трьох країн Балтії.

Литовська Республіка виділяється серед держав Балтії за чисельністю і активністю своєї діаспори, а також за різнобічністю та ефективністю діаспорної політики. За одними джерелами, Литва має велику діаспору чисельністю майже 1,3 мільйона литовців і людей литовського походження за межами Литви, що становить приблизно третину литовської нації [13], а за іншими – 619,6 тис. осіб, тобто 16,9% від усього населення Литви. Значна частина з них (за різними оцінками понад 300 тис. осіб) зберігає литовське громадянство. Основними країнами проживання литовців є Велика Британія (Великобританія, 19,9% від загального населення діаспори), Росія (13,6%), Польща (10%), Канада, Німеччина, Ірландія, та США [14, с. 306]. У прикордонних містах та селах сусідніх Польщі (Сувалкія) та Білорусі (Гродненська область) станом на 2022 р. проживає по декілька тисяч осіб, там вони мають свої освітні та культурні осередки.

Зокрема, 12 серпня 2022 р. МЗС Литви направив посольству Білорусі офіційну ноту протесту проти намірів білоруської влади закрити Пеляську державну школу з литовською мовою викладання [4]. Окрему частину діаспори становлять пруські литовці, які зазнали сильного онімечення у Східній Пруссії (зараз – Калінінградська область Росії) і були разом з німцями силоміць переселені після Другої світової війни у 1945 р. у ФРН.

Литовська діаспора першої хвилі (до 1940 р.) була активною в громадському та культурному житті. У державах Заходу творилися перші литовські політичні організації, освітні та культурні осередки, газети і видавництва. Після відновлення незалежності найбільш авторитетні діячі діаспори влилися у державотворчі процеси на батьківщині і посіли провідні посади. Наприклад, президент Литви Валдас Адамкус (у 2004-2009 рр.) після еміграції з Литви у 1944 р. проживав деякий час у Німеччині, а згодом у США, де отримав американське громадянство і зумів отримати важливі державні посади. Після здобуття незалежності Литви він повернувся у рідну країну і включився у її політичне життя. Литовська спортсменка Рута Мейлутіте (народилася у 1997 р.) стала у 2012 р. олімпійською чемпіонкою у плаванні на літніх Олімпійських іграх у Лондоні, проживаючи з п'ятирічного віку у Великобританії, але зберігаючи за собою литовське громадянство. І таких прикладів жертвовного служіння литовців своїй батьківщині є досить багато.

Найбільшою організацією литовців за кордоном стала Всесвітня громада литовців (лит. Pasaulio Lietuvių Bendruomenė – PLB) – неурядова некомерційна організація, що об'єднує литовські громади в різних країнах світу (всього – 36 країн). У 1949 р. було прийнято Литовську хартію та Конституцію литовської світової спільноти, в яких урочисто зобов'язалися підтримувати та об'єднувати всіх литовців за межами Литви та просувати литовську культуру та мову за кордоном. Вищим органом є Сейм Всесвітньої громади литовців. Головний центр PLB з 1992 р. знаходиться у Вільнюсі [16]. Ця організація проводить освітні, культурні, молодіжні, спортивні, економічні заходи, залучаючи як громадян Литви, так і представників діаспори. Одним із активних напрямів сучасної діяльності є розширення доступу до міжнародного телебачення Литви (LRT Lituānica) та соціальних мережвих спільнот.

Для взаємодії з діаспорою та задоволення її потреб уряд Литви заснував різні інституції. Міністерство закордонних справ (МЗС) є головною установою щодо проведення діаспорної політики, а в його структурі безпосередню роботу виконує Департамент у справах литовців, які проживають за кордоном. Дипломатичні місії та консульські установи Литви у країнах акредитації займаються

розвитком і зміцненням відносин між місцевими литовцями та Литвою та надають своїм громадянам у повному обсязі консульські послуги.

Окрім того, консультивними органами є урядова Комісія координації справ литовців за кордоном, яка подає уряду пропозиції щодо стратегічного напрямку державних відносин із закордонними литовцями, а також Комісія парламенту Литовської Республіки та світової литовської громади, яка складається з членів парламенту та представників PLB [14, с. 312].

З часу відновлення незалежності керівництво Литви розробило і впроваджувало в життя низку довгострокових програм і стратегій, направлених на врегулювання демографічної та міграційної політики, підтримку програм репатріації зарубіжних литовців. До таких документів варто віднести Програму співробітництва із зарубіжними литовськими спільнотами на 2009-2012 рр.

У Литві основним стратегічним документом, який протягом 10 років формував політику залучення діаспори, була програма Global Lithuania, прийнята у 2011 році постановою уряду країни. Ця програма розглядала діаспору як частину литовської нації, яку складають як громадяни Литовської Республіки та особи литовського походження, так і нелитовці, що походять з країни, що пов'язують себе з Литвою різними зв'язками.

Програма ставила перед собою п'ять головних завдань: 1) підтримувати литовців, які прагнуть зберегти свою культурну ідентичність у часи глобалізації, та захищати права литовських меншин за кордоном; 2) заохочувати литовців за кордоном брати участь у політичному, економічному, науковому, культурному та спортивному житті Литви; 3) зміцнювати відносини з литовською діаспорою, заохочувати зворотну міграцію; 4) створити цифрову платформу, яка дозволить литовцям, які проживають за кордоном, спілкуватися з людьми в Литві; 5) заохочувати діаспору поширювати інформацію про Литву [11].

Пріоритетним напрямком політики залучення діаспори до Литви була і залишається освіта, особливо вивчення мови, історії та культури. Економічна політика спрямована на заохочення повернення литовських емігрантів та їхній внесок у економічний розвиток країни. Державні установи «Enterprise Lithuania» та «Invest Lithuania» разом із соціальними партнерами реалізували низку ініціатив та проектів, включаючи проект GLL Business Advisors, заохочуючи закордонних литовців консультувати компанії та підприємців у Литві [14, с. 314].

Програма Global Lithuania з часу впровадження у життя передбачала, що закордонні литовці можуть діяти як неформальні посли країни. Фінансуючи вибрані проекти та організовуючи різноманітні заходи, навчальні семінари та конференції,

програма Global Lithuania намагалася залучити ресурс діаспори до професійної та громадської діяльності. Головною запорукою успіху мала стати заміна загрози «відпливу мозків» на перспективу «циркуляції мозків». Кожен вмотивований литовець мав змогу долучити свої знання, ідеї та досвід за допомогою доступних механізмів та інструментів. Це сприяє співпраці та тіснішим контактам у таких сферах, як торгівля та інвестиції, науково-технічні інновації, литовська мова, культура, туризм та багато інших [12].

Програма Global Lithuania припинила реалізацію задекларованих завдань наприкінці 2021 року, зробивши великий вплив на зміцнення зв'язку між державою та діаспорою. На заміну цієї програми за згодою уряду Литовської Республіки наказом № V-550 міністра закордонних справ затверджено Стратегічні напрямки політики щодо литовської діаспори на 2022–2030 роки, які координує МЗС.

Литва створила добрі передумови для діяльності великої кількості громадських організацій та об'єднань, в тому числі у сфері співробітництва з національною діаспорою. Так, у 2009 р. була створена потужна неурядова і некомерційна платформа Global Lithuanian Leaders (GLL), яка об'єднала понад 20 тисяч литовських професіоналів у 60 країнах світу. Ця організація координує та просуває мережі співпраці талановитих людей з усього світу, надаючи віртуальний доступ до спільноти бізнесменів, науковців, урядовців, державних службовців, професіоналів у сфері спорту та митців – усіх, хто певним чином ідентифікувати себе з Литвою.

Серед невирішених питань діаспорної політики Литви є проблема надання подвійного громадянства. Діюче законодавство передбачає його надання тим особам, які емігрували з Литви до 1990 року, хоча цього потребує значно більше осіб, які емігрували вже після здобуття незалежності. Громадяни Литви не мають права на отримання допомоги сім'ям, по безробіттю та у зв'язку з економічними труднощами, якщо вони не проживають у Литві. Деякі соціальні послуги у випадках поранення, захворювання, нещасного випадку або злочину, скоєного проти громадянина Литви, надають консульства. Відсутність соціальної складової зумовлена ставленням до емігрантів як до потенційних фінансових донорів, а не тих, хто сам інколи потребує такої допомоги.

Значно активнішою за останні роки стала діаспорна політика **Латвійської Республіки**. Загальна чисельність представників латвійської діаспори станом на 2020 р. оцінюється на рівні 370 тис. осіб, до яких належать не лише особи латиського походження так званої «старої» еміграції, а й представники найпотужнішої хвилі «молодої» еміграції, значна частина яких є нелатишами [10]. Після вступу Латвії до ЄС та фінансової кризи

2007–2008 років близько 200 тис. латвійців покинули країну. Станом на 2016 р. близько 100 тис. латишів постійно проживали у Великій Британії [15]. На відміну від литовців, латишів мало проживає у прикордонні, вони є досить розпоршені по території колишнього СРСР. Ще одна істотна особливість – це можливість надання подвійного громадянства представникам «західної» діаспори. Посольства довоєнної Латвії у Вашингтоні та Лондоні продовжували видавати паспорти Латвійської Республіки аж до 1990 р.

У жовтні 1955 року найстаріші латвійські діаспорні організації з країн Західної Європи, США та Австралії заснували у Лондоні Всесвітню асоціацію вільних латишів (лат. Pasaules brīvo latviešu apvienība – PBLA), куди згодом увійшли практично всі організації закордонних латишів. Головним завданням організації було сприяння звільненню латиського народу та відновленню незалежності, збереження культури, допомога латишам по всьому світу, а також сприяння співпраці латиських громадських організацій різних країн.

Спочатку діяльність асоціації фінансувалася із внесків членів латиських товариств, що сплачувались їм за зберігання золотого запасу Латвії у Федеральній резервній системі США. Після відновлення незалежності Латвії заходи діаспори фінансує Міністерство культури. У 2019 році було витрачено 1 млн 43 тисячі 882 євро. Фінансуються також літні табори для молоді, переправлення до Латвії та оцифрування культурно-історичної спадщини діаспори. Рада PBLA складається з 16 членів – представників латиських організацій з різних країн світу, а її штаб-квартира знаходиться в Ризі [17].

Серед визначних представників національної діаспори варто виділити Вайру Віке-Фрейбергу, яка народилася у 1937 р. в Ризі, однак більшу частину свого життя провела в Канаді, де стала відомою громадською і політичною діячкою міжнародного рівня, і лише у 1997 р. повернулася в Латвію і була призначена директоркою Інституту Латвії. А вже з 1999 по 2007 рр. після обрання Сеймом Латвії вона виконувала обов'язки президента країни. Теперішній президент Латвії Егілс Левітс (з 2019 р.) провів понад 20 років в еміграції у Німеччині, де здобув освіту і формував політичну кар'єру, і лише у 1992 р. повернувся на батьківщину.

З квітня 2011 р. у Сеймі Латвії почала працювати спеціальна підкомісія з питань демографії, а у жовтні 2013 р. у рамках Наглядової ради щодо реалізації основних засад політики національної ідентичності, формування громадянського суспільства та інтеграції була створена міжвідомча робоча група з діаспорної політики. У 2014 р. був опублікований «План дій. Про співпрацю з латвійською діаспорою у 2015–2017 рр.». Крім того, було прийнято «План дій щодо підтримки реемі-

грації на 2013–2016 рр.» (на це було виділено 1,5 млн євро) та «Основні засади політики інтеграції, формування громадянського суспільства та ідентичності на 2014–2018 рр.» [1, с. 133]. Фінансування діяльності латиської діаспори за кордоном передбачає прийнятий за участю PBLA Закон про діаспору, який набрав чинності 1 січня 2019 р. [8]. Інституціями, відповідальними за діаспорну політику є міністерство закордонних справ, міністерство освіти, міністерство культури та PBLA. Впроваджений теперішнім урядом План діаспорної політики Латвії терміном на 2021–2023 рр. головний акцент робить на співпрацю з різними діаспорними громадами, але в основному направлений на заохочення репатріації. План охоплює чотири напрямки:

- зміцнення латвійської ідентичності та почуття приналежності до Латвії, збереження латиської мови та культури за межами Латвії;
- сприяння громадянській та політичній участі діаспори;
- залучення діаспори до розвитку економіки та науки Латвії;
- підтримка репатріації [10].

У березні 2021 р. МЗС Латвії підтримало та надало гранти на 40 проектів діаспори, які були реалізовані з 1 травня до 31 серпня 2021 року. Центр дослідження діаспори та міграції Латвійського університету провів дослідження, щоб зрозуміти потреби молоді діаспори та можливості залучити її до навчальних закладів Латвії [7].

У трактуванні латвійської діаспорної політики можна помітити зміщення акцентів від виключно етнічного до ширшого тлумачення вихідців з Латвії, що також включає людей іншого етнічного походження і навіть осіб без громадянства, що прагнуть пов'язати своє майбутнє з нею як з країною свого походження. Крім того, можна спостерігати зміну мети діаспорної політики від збереження та зміцнення культурних і мовних потреб до більшої уваги економічним та соціальним питанням, а також до політичної участі та повернення до Латвії [6, с. 65].

Проведення виваженої і ефективною діаспорної політики є дуже важливим завданням для **Естонської Республіки**. Чисельність естонської діаспори оцінюється від 150 до 200 тисяч естонців, що становить 15% населення Естонії [9]. Специфікою естонської діаспори є її досить висока частка в сусідній близькій за мовою та культурою Фінляндії – там проживає майже половина закордонних естонців. Також досить багато естонців проживає у США, Швеції, Канаді, Росії, Великобританії, Норвегії та Австралії. Ще одна особливість – це наявність історичних естонських поселень по території Росії (Північний Кавказ, Сибір), Грузії (Абхазія) та України (Крим), які були засновані здебільшого наприкінці XIX ст. естонськими колоністами. Зараз вони мають незначну чисельність самих естонців, оскільки їхня більшість вже давно повернулася

на історичну батьківщину або асимілювалася. Ще одна особливість естонців у Росії – це проживання етнічної групи естонців православного віросповідання сету чисельністю декілька сотень осіб на території Печорського району Псковської області, який з 1918 по 1940 р. входив до складу Естонії (повіт Петсері).

Серед відомих державних діячів, що проживали тривалий час за кордоном, можна виділити президента країни Тоомаса Гендріка Ільвеса (у 2006-2016 рр.), який народився у 1953 р. у Швеції в родині емігрантів, а згодом разом з сім'єю виїхав у США, де й здобув освіту та розвинув професійну політичну кар'єру, і лише 1991 р. повернувся на історичну батьківщину.

Естонська діаспорна політика не є такою багатогранною і суспільно значимою, оскільки вплив населення за роки незалежності тут відбувся не в таких великих масштабах, як у Литві чи Латвії. Більшість емігрантів припала на сусідню Фінляндію, звідки естонці періодично навідуються додому і навіть повертаються. В Естонії немає спеціального міністерства або підрозділу міністерства, який би спеціально займався співгромадянами за кордоном. Ці повноваження розподілені між різними міністерствами, такими як міністерства закордонних справ, культури, освіти та соціальних справ. Деякі фонди займаються питаннями, пов'язаними з усіма громадянами за кордоном, як от: Фонд інтеграції та Естонське агентство досліджень. Обидві організації управляються державою. Міністерство культури відповідає за Фонд інтеграції, а міністерство освіти курує Естонське агентство з досліджень.

Естонська діаспорна політика реалізується відповідно до документа «Програма співвітчизників 2014–2020» (Rahvuskaaslaste programm 2014-2020»), яка продовжує аналогічні програми за попередні періоди. Культурну складову діаспорної політики визначено у документах «Програма розвитку естонської мови на 2011–2017 роки» та «Основи політики в галузі культури до 2020 року». Ці програмні документи продовжено на теперішній період.

З 2000 р. Фонд інтеграції реалізує програму фінансової підтримки реемігрантів (return support), в рамках якої щорічно кільком десяткам естонцям, що повертаються на батьківщину (хто не жив в Естонії більше десяти років або народився за межами Естонії) надається фінансова допомога в розмірі до 2000 євро на людину для облаштування на новому місці проживання [1, с. 134].

Естонія фінансує Програму для співвітчизників (Rahvuskaaslaste Programm) з 2004 року, яка має за завдання викладання естонської мови за кордоном і підтримка навчання в Естонії для закордонних естонців; збереження естонської культури за кордоном і підтримка формування почуття єдності

в Естонії; підтримка збору, збереження та доступності культурної спадщини емігрантів (архівна акція); заохочення повернення іноземних естонців до Естонії. Однак за останні роки програма змінила свою спрямованість. Раніше заходи були здебільшого спрямовані на естонські громади на території колишнього СРСР, а зараз спрямовані на всі емігрантські організації по всьому світу.

Фонд інтеграції організує літні табори, призначені для молоді з естонським корінням віком від 13 до 18 років. У рамках програми Rahvuskaaslaste надаються стипендії для молоді з естонським корінням задля навчання в естонських вищих навчальних закладах або професійно-технічних школах. Окрім цього, багато естонських організацій за кордоном отримують певну фінансову підтримку.

Також у діаспорній політиці помітна активність інших недержавних організацій та установ. Так, недержавна фундація Enterprise Estonia створила веб-сайт «Global Estonian Network», мета якого полягає в тому, щоб об'єднати комерційні інтереси закордонних естонців задля сприяння виходу їхніх власних та естонських компаній на зовнішні ринки. Це приклад того, як естонська діаспора «використовується» на благо Естонії. (Estonian Communities Abroad, 2022). У 2007 р. Естонія стала першою країною світу, яка дозволила своїм громадянам, в тому числі тим, хто мешкає за кордоном, голосувати на парламентських виборах через Інтернет. На виборах 2011 р. через Інтернет голосувало 15,4% виборців [3, с. 269].

Серед проблемних питань діаспорної політики варто зазначити політично невмотивовану відмову від подвійного громадянства, відсутність соціальної підтримки етнічних естонців за кордоном, не враховуючи звичної практики діяльності консульських установ щодо допомоги громадянам країни, незначну фінансову допомогу держави організаціям зарубіжної діаспори, яка обмежується проектним грантовим фінансуванням на нерегулярній основі. Місцеві організації діаспори найчастіше самостійно дбають про свої фінансові ресурси, а естонська держава є лише одним із їхніх спонсорів. Політика заохочення репатріації не набула належного розмаху і охопила порівняно незначну частину естонців, переважно з держав колишнього СРСР.

За даними Всеукраїнського перепису населення 2001 року, в Україні проживало 7,2 тис. литовців, 5,1 тис. латишів та 2,9 тис. естонців, більшість з яких мешкали на Донбасі та в Криму (естонці). При цьому їхня чисельність значно скоротилася порівняно з останнім радянським переписом населення у 1989 р. Більшість з представників цих діаспор рідною вважали російську мову, а свою власну відповідно – 27% литовців, 19% латишів та 14,5% естонців [2]. У багатьох областях

України працюють національні громадсько-культурні об'єднання цих народів.

Досвід діаспорної політики держав Балтії може бути корисним для України, особливо у теперішні часи, коли в результаті російської інтервенції мільйони наших громадян опинилися у статусі тимчасово переміщених осіб за кордоном, а багато з них планує залишитися там назавжди. Головним посередником і партнером діаспорної політики повинені надалі залишатися Світовий конгрес українців, який об'єднує 20 млн українців у 133 країнах світу. Однак, на нашу думку, треба створити його постійно діюче представництво у Києві, а найбільш авторитетних діячів, за досвідом держав Балтії, треба залучати до управління справами державного будівництва.

Необхідно позитивно вирішувати питання про статус подвійного громадянства, особливо щодо громадян українського походження в державах Заходу. Також можна перейняти досвід в освітній політиці, у заохоченні участі співвітчизників у політичному, економічному та культурному житті України і в промоції позитивного образу нашої держави. Позитивним видається досвід залучення бізнесменів, креативних митців, відомих науковців, представників молодіжного середовища до постійних продуктивних відносин з Україною.

Висновки: Розглянувши у нашому дослідженні досвід діаспорної політики держав Балтії, можемо зробити висновки, що вони проводять активну роботу щодо підтримання належного рівня відносин зі своїми співвітчизниками. Зараз ця політика орієнтована не так на репатріацію, як на збереження національної ідентичності та на максимальне залучення діаспори до діяльності мережових структур та на використання ресурсів впливу і лобістської сили у країнах Заходу.

Діаспорні організації Литви та Латвії є об'єднані у міжнародні організації з центральними офісами відповідно у Вільнюсі та Ризі. У всіх державах розроблені національні програми підтримки діаспори, існують відповідні інституційні підрозділи, особливо впливові у структурі МЗС, окремі фонди та громадські організації. Проводиться активна робота щодо підтримки вивчення національних мов, історії, культури, створення сучасних мереж контактів, а також залучення молоді, експертного середовища та бізнесменів до вирішення спільних інтересів як в країнах поселення, так і на історичній батьківщині. Особливо ефективним вважається впровадження у діаспорну практику лозунгу «Не відплив, а циркуляція мозгів», що дозволяє підтримувати на високому рівні відносини з найбільш активними молодими представниками діаспори. Більш ефективною у змістовному сенсі можна визнати діаспорну політику Литви, а у формальному політико-правовому – Латвії.

До негативних висновків діаспорної політики можна віднести відсутність подвійного громадянства для всіх бажаючих, досить слабка соціальна підтримка представників діаспори, недостатні можливості фінансування багатьох програм співробітництва, а також дотепер триваючі еміграційні настрої серед значної частини населення, які, щоправда, не такі вражаючі, як в період 2007-2010 рр.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Воротников В. Актуальные проблемы диаспоральной политики стран Балтии. Современная Европа, 2018, № 7. С. 128–140.
2. Всеукраїнський перепис населення 2001 року. Розподіл населення за національністю та рідною мовою. [Електронний ресурс]. Режим доступу з: http://2001.ukrcensus.gov.ua/results/nationality_population/nationality_popul1/select_5/?botton=cens_db&box=5.1W&k_t=00&p=50&rz=1_1&rz_b=2_1%20%20%20%20%20%20&n_page=3.
3. Зінко І. Зовнішня політика країн Північної Європи: навч. посібник /Ігор Зінко. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2015. 328 с. ISBN 978-617-10-0243-2
4. Министерство иностранных дел выразило протест в связи с действиями Беларуси против Пелаяской средней школы. [Електронний ресурс]. Режим доступу з: <https://www.urm.lt/default/ru/>. Доступно з: 2022.08.12.
5. Фурдик Т.М. Правова інституалізація діаспоральної політики сучасної держави. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція, 2014, № 11, том 1. С. 43-45. ISSN 2307-1745.
6. Birka I., Lāce A. Diasporic Politics and Defining Diaspora in Law: the Case of Latvia. Baltic Journal of Law & Politics. Journal of Vytautas Magnus University, Volume 14, Number 1 (2021) ISSN 2029-0454. P. 48-72
7. Diaspora as Latvian foreign policy priority. Retrieved from URL: <https://eilza.lv/diaspora-as-latvian-foreign-policy-priority/>. Created in March, 2021.
8. Diasporas likums. Retrieved from URL: <https://likumi.lv/doc.php?id=302998>. Created 25.08.2022. [in Latvian].
9. Estonian Communities Abroad: Identity, Attitudes and Expectations Towards Estonia. Retrieved from URL: <https://www.ibs.ee/en/publications/estonian-communitites-abroad-identity-attitudes-and-expectations-towards-estonia/2022>
10. Freidenfelds Dāvids. Latvia develops diaspora policy plan. Retrieved from URL: <https://eng.lsm.lv/article/society/latvians-abroad/latvia-develops-diaspora-policy-plan.a388987/>. Created in January 15, 2021.
11. Globali Lietuva (2016). [Global Lithuania]. Retrieved from URL: <https://www.urm.lt/default/lt/globalilietuva> Created on 16.12.2018 [in Lithuanian].
12. GLOBAL LITHUANIA – STATE AND DIASPORA COOPERATION (2021). Retrieved from URL: <https://innovationinpolitics.eu/showroom/project/global-lithuania-state-and-diaspora-cooperation/>
13. Global Lithuania (2022). Retrieved from URL: <https://jp.mfa.lt/default/en/global-lithuania>. Created: 2022.03.02.

14. Gudelis Dangis, Klimavičiūtė Luka (2020). *Diaspora Policies, Consular Services and Social Protection for Lithuanian Citizens Abroad*. Jean-Michel Lafleur, Daniela Vintila, Editors Migration and Social Protection in Europe and Beyond (Volume 2). Comparing Consular Services and Diaspora Policies. ISBN 978-3-030-51245-3 (eBook), <https://doi.org/10.1007/978-3-030-51245-3>

15. The Latvian Diaspora. Retrieved from URL: <https://www.latvia.eu/lv/blog/latvian-diaspora>

16. PLB istorija. LITUA [PLB History. Lithuania]. Retrieved from URL: http://www.litua.com/lt/zinynas/plb#PLB_istorija. [in Lithuanian].

17. PBLA UN KULTŪRAS MINISTRIJAS VADĪBA PĀRRUNĀ ATBALSTU DIASPORAS AKTIVITĀTĒM. Retrieved from URL: <https://www.pbla.lv/pbla-un-kulturas-ministrijas-vadiba-parruna-atbalstu-diasporas-aktivitatem/>. Created 21.02.2019. [in Latvian].

REFERENCES:

1. Vorotnikov V.(2018). Aktualnye problemy diasporalnoj politiki stran Baltii. [The Current Problems of the Diasporal Policy of the Baltic Countries]. *Sovremennaya Evropa*, 2018, № 7, s. 128–140 [in Russian]

2. Vseukrainskyi perepys naselennia 2001 roku. (2001). Rozpodil naselennia za natsionalnistiu ta ridnoiu movoiu [All-Ukrainian population census of 2001. Population distribution by nationality and native language]. Retrieved from URL: http://2001.ukrcensus.gov.ua/results/nationality_population/nationality_popul1/select_5/?botton=cens_db&box=5.1W&k_t=00&p=50&rz=1_1&rz_b=2_1%20%20%20%20%20%20&n_page=3 [in Ukrainian].

3. Zinko I. (2015). *Zovnishnia polityka krain Pivnichnoi Yevropy: navch. posibnyk*. [Zinko I. Foreign Policy of North European Countries: Education. Guide]. Ihor Zinko. – Lviv: LNU imeni Ivana Franka. 2015. – 328 s. ISBN 978-617-10-0243-2 [in Ukrainian].

4. Ministerstvo inostrannykh del vyrazilo protest v sviazi s deistviyami Belarussii protiv Peliasskoi srednei shkoly.(2022). [The Ministry of Foreign Affairs protested in connection with the actions of Belarus against the Pelyaska secondary school]. Retrieved from URL: <https://www.urm.lt/default/ru/>. [in Russian].

5. Furdyk T.M. (2014). *Pravova instytualizatsiia diasporalnoi polityky suchasnoi derzhavy* [Furdyk T.M. Legal Institutionalization of the Diasporal Policy of the Modern State]. *Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu*. Serii:

Yurysprudentsiia. – 2014. – 11(1). – S. 43-45. ISSN 2307-1745. [in Ukrainian]

6. Birka I., Lāce A. (2021). *Diasporic Politics and Defining Diaspora in Law: the Case of Latvia*. *Baltic Journal of Law & Politics*. Journal of Vytautas Magnus University, Volume 14, Number 1. ISSN 2029-0454 – P. 48-72.

7. Diaspora as Latvian foreign policy priority. Retrieved from URL: <https://eilza.lv/diaspora-as-latvian-foreign-policy-priority/>. Created in March, 2021.

8. *Diasporas likums*. Retrieved from URL: <https://likumi.lv/doc.php?id=302998>. Created 25.08.2022. [in Latvian].

9. *Estonian Communities Abroad: Identity, Attitudes and Expectations Towards Estonia*. Retrieved from URL: <https://www.ibs.ee/en/publications/estonian-communitites-abroad-identity-attitudes-and-expectations-towards-estonia/> 2022

10. Freidenfelds Dāvids. Latvia develops diaspora policy plan. Retrieved from URL: <https://eng.ism.lv/article/society/latvians-abroad/latvia-develops-diaspora-policy-plan.a388987/>. Created in January 15, 2021.

11. *Globali Lietuva* (2016). [Global Lithuania]. Retrieved from URL: <https://www.urm.lt/default/lt/globalilietuva> Created on 16.12.2018 [in Lithuanian].

12. GLOBAL LITHUANIA – STATE AND DIASPORA COOPERATION (2021). Retrieved from URL: <https://innovationinpolitics.eu/showroom/project/global-lithuania-state-and-diaspora-cooperation/>

13. *Global Lithuania* (2022). Retrieved from URL: <https://jp.mfa.lt/default/en/global-lithuania>. Created: 2022.03.02.

14. Gudelis Dangis, Klimavičiūtė Luka (2020). *Diaspora Policies, Consular Services and Social Protection for Lithuanian Citizens Abroad*. Jean-Michel Lafleur, Daniela Vintila, Editors Migration and Social Protection in Europe and Beyond (Volume 2). Comparing Consular Services and Diaspora Policies. ISBN 978-3-030-51245-3 (eBook), <https://doi.org/10.1007/978-3-030-51245-3>

15. The Latvian Diaspora. Retrieved from URL: <https://www.latvia.eu/lv/blog/latvian-diaspora>

16. PLB istorija. LITUA [PLB History. Lithuania]. Retrieved from URL: http://www.litua.com/lt/zinynas/plb#PLB_istorija. [in Lithuanian].

17. PBLA UN KULTŪRAS MINISTRIJAS VADĪBA PĀRRUNĀ ATBALSTU DIASPORAS AKTIVITĀTĒM. Retrieved from URL: <https://www.pbla.lv/pbla-un-kulturas-ministrijas-vadiba-parruna-atbalstu-diasporas-aktivitatem/>. Created 21.02.2019. [in Latvian].

Diaspora policy of the Baltic states at the present stage

Zinko Ihor Zinoviiiovych

Candidate of Economic Sciences,
Associate Professor at the Department
of European and Regional Studies
Ivan Franko Lviv National University
Sichovyh Striltsiv str, 19, Lviv, Ukraine

Conducting a well-balanced diaspora policy is considered one of the main tasks of the state functioning because it forms the basis of the trust in their homeland for former compatriots and their citizens who are living abroad for a long time, allows maintaining and improving various contacts of a political, cultural, educational and economic issues, strengthening family contacts etc. It is a reliable source of financial income from abroad, it forms the basis for lobbying national interests in the countries of the diaspora residence. The goal of the study is to analyze the current state, problems and prospects of the diaspora policy of the Baltic countries – Lithuania, Latvia and Estonia. Under modern conditions, the governments of these countries managed to establish stable and successful forms of cooperation with organizations of national diasporas, created state institutions and other channels of constant contact for the comprehensive support of these organizations and for the use of the diaspora potential in their own social growth. The article defines the essence, main forms and directions of the diaspora state policy, investigates the main reasons, historical stages of the formation and geography of the Baltic countries diaspora, the peculiarities of their public activities and, also, cultural and educational organizations abroad. Particular attention is paid to the institutional and organizational provision of the state support for diasporas in the form of government aid programs, activities of relevant divisions of ministries and departments, public movements and associations. The main directions of political, educational, cultural, youth, economic and social activities in relations with national diasporas are also analyzed. The strategy of supporting the diasporas of the Baltic countries, which act as a mediator between the homeland and the countries of settlement, is reduced to improving the forms and channels of cooperation in the conditions of a globalized democratic world using modern communication networks, but not at the cost of limiting the national interests of the host state. Similar and different, successful and problematic aspects of the implementation of the diaspora policy of the Baltic states are compared. It is examined opportunities of using the experience of these countries to increase the effectiveness of support for the Ukrainian diaspora. The principles of the system approach, historical-genetic, statistical, comparative and other research methods are used.

Key words: diasporas of Lithuania, Latvia and Estonia, diaspora policy, public diplomacy.